

УДК 330.341.1

Матвій І.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій
Національного університету «Львівська політехніка»

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕНДЕНЦІЇ, ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ

INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES: TENDENCY, IMPACT FACTORS AND WAYS TO ENHANCE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто способи організації інноваційної діяльності на підприємстві. Проаналізовано рівень інноваційного розвитку України на основі індексу інновацій і через призму порівняння з іншими країнами. Також проведено аналіз рівня інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств. З'ясовано основні чинники впливу на інноваційну діяльність підприємств. Визначено шляхи активізації інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, індекс інновацій, інноваційна продукція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены способы организации инновационной деятельности на предприятии. Проанализирован уровень инновационного развития Украины на основе индекса инноваций и сквозь призму сравнения с другими странами. Также проведен анализ уровня инновационной активности украинских промышленных предприятий. Выяснено основные факторы влияния на инновационную деятельность предприятий. Определены пути повышения активности инновационной деятельности в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационное развитие, индекс инноваций, инновационная продукция.

ANNOTATION

The article considers the ways of the innovative activity organization at the enterprise. It analyses the level of innovation development of Ukraine based on the innovation index and under the lens of comparison with other countries. Also, it analyses the innovative activity level of the domestic industrial enterprises. It is determined the main impact factors on the innovative activity of the enterprises. The paper defines the ways to enhance the innovative activity under current conditions of economy management.

Key words: innovations, innovative activity, innovative development, innovation index, innovative products.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в умовах інтеграційних процесів, жорсткої конкуренції важливим завданням вітчизняних підприємств та економіки загалом є забезпечення належного рівня конкурентоспроможності, який би гарантував безболісний процес їх інтеграції в європейське співтовариство. Відповідно, одним із засобів реалізації цього завдання є широке впровадження інновацій у всіх сферах. Саме за допомогою цього процесу можна наблизити показники економічного розвитку країни до середньостатистичних світових показників, підвищити рівень життя громадян, забезпечити їх якісною та екологічно чистою продукцією, наданням послуг відповідного рівня якості тощо. Проте статистичні дані останніх років свідчать про зниження індексу інновацій

України, зменшення кількості впроваджених інновацій на вітчизняних промислових підприємствах, зменшення кількості наших підприємств, що реалізують інноваційну продукцію. Ці факти спонукають до пошуку шляхів активізації інноваційної діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед важливо підкреслити, що в науковій літературі є велика кількість точок зору щодо трактування самого поняття «інноваційна діяльність». Так, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [1], а також на думку авторів О.Г. Шпикуляк, Г.Ф. Мазур [2], інноваційна діяльність є певним видом діяльності, спрямованим на випуск нової продукції. Статистичний офіс Європейських Співтовариств визначає інноваційну діяльність як всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, які дійсно приводять до практичної реалізації інновацій чи задумані з цією метою [3]. Н.М. Суліма, Л.М. Степанюк, В.В. Величко [4] та С.М. Ілляшенко [5] трактують це поняття як процес створення інновацій. О.І. Яшкіна [8], П.С. Харів [10], О.О. Захаркін [11] у своїх працях визначають основні фактори, що впливають на інноваційну діяльність, та заходи щодо її активізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у працях дослідників недостатньо уваги приділяється аналізуванню результатів інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та шляхів її активізації в сучасних умовах господарювання.

Мета статті полягає в аналізі результатів інноваційної діяльності українських підприємств, дослідженні чинників впливу на інноваційну активність підприємств та наданні рекомендацій щодо шляхів активізації їх інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковому середовищі виділяють три способи організації інноваційної діяльності:

1) інноваційна діяльність на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється і освоюється всередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їхньої взаємодії по інноваційному проекту;

2) інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації за допомогою контрактів, коли

замовлення на створення і освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями;

3) інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації за допомогою діяльності венчурних підприємств [4].

Для реалізації першого способу організації інноваційної діяльності необхідною умовою є наявність власного наукового потенціалу підприємства; другий спосіб, який є найбільш поширеним у вітчизняній практиці, передбачає розробку інновації зовнішньою організацією, а не освоєння власними силами; третій спосіб забезпечується реалізацією інноваційного проєкту дочірньою венчурною фірмою, яка залучає необхідні для цього кошти.

Проаналізуємо рівень інноваційного розвитку України з використанням індексу інновацій та порівняно з іншими країнами. В результаті

дослідження 36 країн (28 країн-членів ЄС та 8 країн, що не є членами ЄС) на предмет рівня інноваційного розвитку у 2016 р. Європейським інноваційним табло (European Innovation Scoreboard) сформовано 4 групи країн (табл. 1)[9]:

1) група інноваційних лідерів з середнім груповим індексом інновацій 0,68468, що є значно вищим, ніж середній в Євросоюзі (0,52149), до складу якої входять Швейцарія, Швеція, Данія, Фінляндія, Німеччина та Нідерланди, які мають індекси інновацій в діапазоні від 0,6315 (Нідерланди) до 0,79139 (Швейцарія);

2) група переконливих новаторів з середнім груповим індексом інновацій 0,57864, до якої належать 9 країн, для 8 з яких індекси інновацій також є вищими, ніж середній в Євросоюзі, і перебувають в діапазоні від 0,48469 (Ісландія) до 0,60855 (Люксембург);

Таблиця 1

Індекси інновацій країн [9]

№ з/п	Країна	Група	Індекс інновацій	Середній індекс інновацій у групі
1	Швейцарія	Інноваційні лідери	0,79139	0,68468
2	Швеція		0,70398	
3	Данія		0,70027	
4	Фінляндія		0,6494	
5	Німеччина		0,63155	
6	Нідерланди		0,6315	
7	Люксембург	Переконливі новатори	0,60855	0,57864
8	Бельгія		0,60211	
9	Велика Британія		0,60177	
10	Австрія		0,59824	
11	Ірландія		0,59111	
12	Франція		0,58119	
13	Словенія		0,57164	
14	Ізраїль		0,56844	
15	Ісландія		0,48469	
16	Норвегія	Посередні новатори	0,46275	0,36715
17	Кіпр		0,45133	
18	Естонія		0,44793	
19	Мальта		0,43724	
20	Чехія		0,43361	
21	Італія		0,43246	
22	Португалія		0,41866	
23	Греція		0,36421	
24	Іспанія		0,36122	
25	Угорщина		0,35458	
26	Словаччина		0,3501	
27	Сербія		0,32475	
28	Польща		0,29175	
29	Литва		0,28215	
30	Латвія		0,28142	
31	Хорватія		0,28042	
32	Туреччина		0,26698	
33	Болгарія	Обмежені новатори	0,24154	0,20479
34	Македонія		0,21965	
35	Румунія		0,17961	
36	Україна		0,17835	
37	Євросоюз (EU28 average)		0,52149	

3) група посередніх новаторів, яка є найбільш чисельною (17 країн), з середнім груповим індексом інновацій 0,36715, що є нижчим, ніж середній в Євросоюзі, які мають індекси інновацій від 0,26698 (Туреччина) до 0,46275 (Норвегія);

4) група обмежених новаторів з середнім груповим індексом інновацій 0,20479, до складу якої входять Болгарія (0,24154), Македонія (0,21965), Румунія (0,17961) та Україна (0,17835), які мають набагато нижчі показники індексів інновацій, ніж у середньому по ЄС.

Що стосується рівня інноваційного розвитку України, то за індексом інновацій, визначеним Європейським інноваційним табло, вона перебуває на останньому місці серед досліджуваних країн з досить низьким показником, що передбачає песимістичний варіант набуття конкурентних переваг в контексті її євроінтеграції. Тому важливим завданням для України є активізація інноваційної діяльності.

Представимо динаміку змін інноваційної активності вітчизняної економіки порівняно з іншими країнами та Євросоюзом за період 2008–2015 рр. (рис. 1).

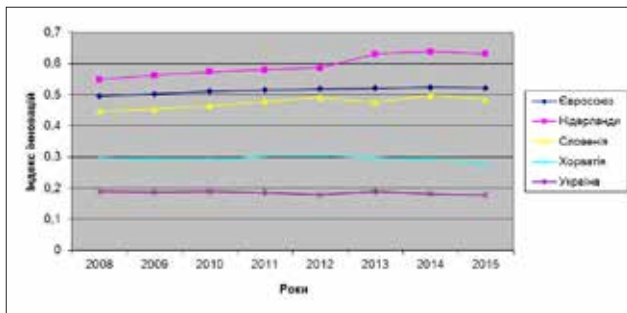

Рис. 1. Динаміка індексів інновацій за період 2008–2015 рр. [9]

Як видно з рис. 1, індекс інновацій України за досліджуваний період залишається майже незмінним, проте в останні два роки проглядається тенденція до його зменшення, що є негативним явищем, яке зумовлене насамперед нестабільністю в країні (проведення АТО на сході країни, анексія Криму). Також загальну тенденцію до зменшення індексу інновацій відображає графік для представника групи посередніх новаторів з найнижчим індексом – Хорватії. І навпаки, загальні тенденції до збільшення індексів інновацій демонструють, відповідно, представники груп лідерів з впровадження інновацій та переконливих новаторів – Нідерланди та Словенія, а також країни Євросоюзу загалом.

Складовими інноваційного потенціалу економіки країни є інноваційні потенціали її суб'єктів господарювання. В 2015 р. частка промислових вітчизняних підприємств, що займалися інноваціями, становила 17,3% від загальної кількості досліджуваних. Варто зазначити, що в цьому аспекті можна побачити загальну позитивну тенденцію щодо збільшення частки

промислових вітчизняних підприємств, що займалися інноваціями, з 12,8% у 2008 р. до 17,3% у 2015 р., за винятком 2013–2014 рр., коли ця частка зменшувалась по відношенню до 2012 року (рис. 2).

На вітчизняних підприємствах впроваджують два види інновацій: інноваційні види продукції, які бувають новими видами продукції для ринку й новими для підприємства, та нові технологічні процеси.

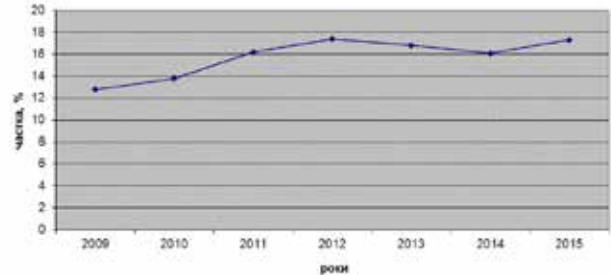

Рис. 2. Частка промислових вітчизняних підприємств, що займалися інноваціями [10]

Впровадження інноваційних видів продукції на підприємствах має позитивну динаміку від 2 685 видів у 2009 р. до 3 136 видів у 2015 р. Проте вона не є стабільною і характеризується відхиленнями то в бік зменшення, то в бік збільшення (рис. 3).

Що стосується впровадження нових технологічних процесів, то тут проглядається загальна тенденція до зменшення від 1 893 одиниць у 2009 р. до 1 217 одиниць у 2015 р., що свідчить про суттєве зменшення впровадження у виробництво сучасних маловідходних, ресурсозберігаючих технологій тощо.

Що стосується впровадження нових технологічних процесів на підприємствах за видами діяльності, то тут домінують положення має переробна промисловість (92% від загальної кількості), зокрема харчова промисловість, металургійне виробництво, машинобудування, легка промисловість, на всі інші види діяльності припадає тільки 8% (рис. 4).

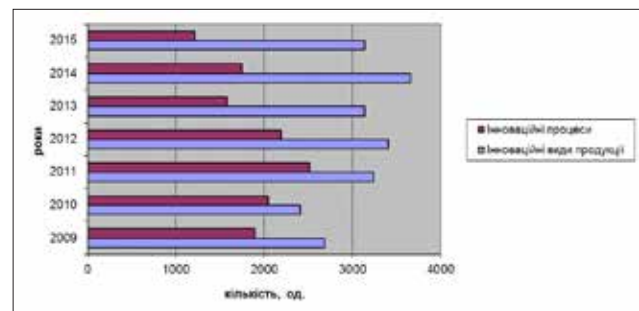

Рис. 3. Впровадження інновацій на промислових підприємствах України [10]

Найбільше турбує низька активність щодо впровадження нових технологічних процесів на підприємствах у сфері постачання електроенергії, газу, пари, кондиціонованого повітря,

водопостачання, каналізації, поводження з відходами, що є надто актуальними на сучасному етапі для України.

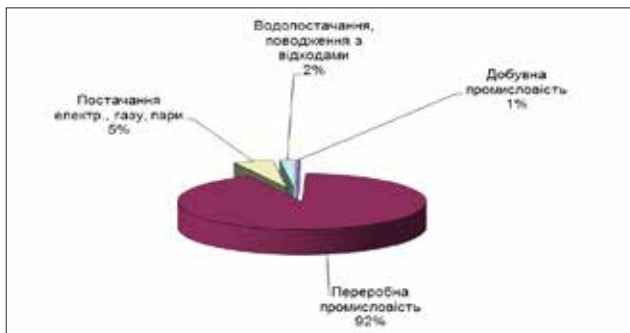

Рис. 4. Частка впроваджених нових технологічних процесів на промислових вітчизняних підприємствах у 2015 р. [10]

На впровадження нових технологічних процесів в Україні найбільший вплив мають витрати на науково-технічні послуги, що є логічним, оскільки впровадження нових технологій та процесів завжди супроводжується певними науково-технічними послугами з підготовки та запуску, а найбільший вплив має такий субфактор, як придбання машин та обладнання [6].

Негативним явищем для вітчизняної економіки є зменшення кількості промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію. Так, за період 2014–2015 рр. кількість таких підприємств зменшилась з 905 одиниць у 2014 р. до 570 одиниць у 2015 р. (рис. 5). Аналогічна динаміка спостерігається з підприємствами, що реалізують інноваційну продукцію на експорт (рис. 5): зменшення з 295 одиниць у 2014 р. до 213 одиниць у 2015 р., що призводить до втрати ринків збуту, конкурентних переваг, зменшення валютних надходжень.

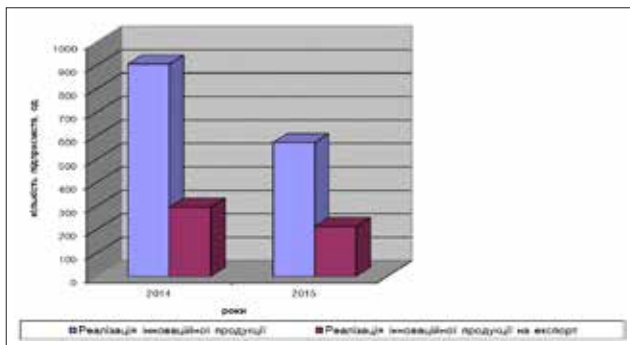

Рис. 5. Кількість промислових підприємств України, що реалізовували інноваційну продукцію [10; 11]

Основними чинниками, що стримують інноваційну діяльність вітчизняних підприємств, є [7; 8] недосконалість чинного законодавства, відсутність фінансування, високі кредитні ставки, високі економічні ризики, недостатньо розвинута інноваційна інфраструктура, слабкість матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств, застаріле обладнання, політична

нестабільність в країні, що впливає на формування несприятливого інвестиційного клімату в країні.

Отже, основним завданням сьогодення є активізація інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. На нашу думку, виконання цього завдання можна забезпечити реалізацією комплексу заходів, який має дві складові: на рівні держави та на рівні підприємства. На рівні держави це заходи, які передбачають формування нової інноваційної політики країни; розробку дієвого механізму стимулювання інновацій шляхом застосування податкових чи інших пільг; створення належної інноваційної інфраструктури [8]; розробку та впровадження дієвого алгоритму фінансового забезпечення інноваційної діяльності; визначення пріоритетності розвитку галузей для вітчизняної економіки тощо. На рівні підприємства це заходи, спрямовані на органічне вмонтовування інноваційної діяльності у стратегію розвитку підприємства; оновлення матеріально-технічної бази; об'єднання зусиль усіх працівників та надання їм автономії у своїй діяльності; дослідження та обґрунтування інноваційних ідей; налагодження тісної співпраці між науковими закладами та підприємствами на основі комерціалізації.

Висновки. Результати виконаного дослідження показали, що рівень інноваційного розвитку України за індексом інновацій є досить низьким порівняно з іншими країнами. Впровадження інноваційних видів продукції на вітчизняних підприємствах має позитивну динаміку, але вона не є стабільною і характеризується відхиленнями то в бік зменшення, то в бік збільшення, а кількість впроваджень нових технологічних процесів на підприємствах, понад 90% яких стосуються переробної промисловості, та кількість промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, мають тенденцію до зменшення. Першочерговою є розробка заходів щодо активізації інноваційної діяльності із забезпеченням її стимулювання з боку держави, а також більш ефективним використанням внутрішнього потенціалу безпосередньо самими підприємствами. У перспективі важливо дослідити основні тенденції інноваційної діяльності для малого та середнього бізнесу в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV (з чинними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Шпикуляк О.Г. Інноваційна діяльність у механізмі стимулювання агропромислового виробництва / О.Г. Шпикуляк, Г.Ф. Мазур // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 4. – С. 73–77.
3. The Eurostat (the Statistical Office of the European Communities) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

4. Економіка і фінанси підприємства : [підручник] / [Н.М. Суліма, Л.М. Степасюк, В.В. Величко] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/84363/ekonomika/innovatsiyna_diyalnist.
5. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : [монографія] / за ред. С.М. Ілляшенка. – Суми : Папірус, 2010. – 621 с.
6. Яшкіна О.І. Інноваційна діяльність підприємств України: тенденції розвитку та чинники впливу / О.І. Яшкіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_4_181_189.pdf.
7. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів : [монографія] / П.С. Харів. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 326 с.
8. Захаркін О.О. Інноваційна діяльність підприємства: теоретичний аспект / О.О. Захаркін // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2013-4_0-pages-274_280.pdf.
9. European Innovation Scoreboard [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en.
10. Україна у цифрах у 2015 році : статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
11. Україна у цифрах у 2014 році : статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.